

7. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Марина Юріївна Мельник,
кандидат педагогічних наук,
завідувач відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

Наталія Анатоліївна Бельська,
старший науковий співробітник,
відділу діагностики обдарованості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

 <https://orcid.org/0000-0001-6581-5129>

 <https://orcid.org/0000-0003-0697-3973>

УДК 159.923.38

DOI [https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3\(82\)-88-99](https://doi.org/10.32405/2309-3935-2021-3(82)-88-99)

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ З ОЗНАКАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-АКАДЕМІЧНОЇ ОБДАРОВАНОСТІ

Анотація.

Авторами представлено аналіз специфіки ціннісних орієнтацій старшокласників з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості в порівнянні з учнівським загалом. Доведено, що для учнів з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості надзвичайно важливими є: свобода дії відповідно до власних переконань, відданість добробуту членів групи і свобода культивувати власні ідеї та переконання. Водночас менш важливими для них є цінності влади, традиції, конформність. Учасники контрольної групи демонструють важливість цінностей особистісної спрямованості, пов'язаних з отриманням особистих вигод. Результати дослідження засвідчують зв'язок ціннісних орієнтацій учнів з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості з когнітивними і творчими здібностями.

Ключові слова: обдарованість; інтелектуальна обдарованість; академічна обдарованість; цінності; ціннісні орієнтації.

Традиційно поняттям «обдаровані» характеризують дітей, які мають вищі (у порівнянні з учнівським загалом) досягнення в певній сфері діяльності. Емпірично доведено, що такі фактори, як мотивація, ціннісні орієнтації, творчість, наполегливість, незалежність, відкритість новому досвіду тощо, пов'язані з видатними досягненнями. Науковцями доведено, що особистісні особливості обдарованих, мотиваційна сфера та цілепокладання впливають на реалізацію обдарованості. На нашу думку, окрім певного комплексу особистісних рис і характерологічних особливостей, значний вплив на розвиток обдарованості становить ціннісна сфера.

Однак, попри важливість дослідження проблеми ціннісних орієнтацій обдарованої особистості, невелика кількість сучасних досліджень присвячені вивченню означеної проблеми. Тоді як у наукових дослідженнях було виявлено особливості ціннісної сфери обдарованих учнів у порівнянні з учнівським загалом. Зокрема, система цінностей обдарованих досліджувалася при аналізі ціннісної сфери та рівня інтелекту [1; 2], шкільних досягнень [3–5], спеціальних здібностей [6–8], особливостей успішних та неуспішних обдарованих учнів [9–11].

Дослідниками було встановлено, що учні з непересічними успіхами особливого значення надають

когнітивним та інтелектуальним цінностям і значно нижче поцінують перфекціонізм. Зазначене, на думку науковців, свідчить про прагнення обдарованих учнів до саморозвитку та самореалізації, а не просто до вдосконалення в певній предметній сфері [12].

Окрім того, для обдарованих учнів важливими є цінності пізнання, саморозвитку [3], творчості, незалежності та самовідданості [13]. На думку дослідників, вказані цінності, з одного боку, сприяють досягненню успіхів обдарованою дитиною, а з іншого – підтримуються стимулювальним розвивальним навчальним середовищем [14].

В обговорюваному контексті цікавим є також вивчення взаємозв'язку цінностей зі спеціальними здібностями – художніми, музичними, математичними, лінгвістичними тощо [13]. Так, цінностям творчості надають перевагу лінгвістично та музично обдаровані учні. Цінності престижу особливо високо оцінюють музично обдаровані учні. Окрім того, для математично, лінгвістично та музично обдарованих учнів важливими в ієрархії ціннісних орієнтацій є моральні цінності. Такі учні вважають надзвичайно важливим дотримання соціальних і моральних норм, слідування вимогам закону. На вищій щаблі в ієрархії цінностей вони також ставлять цінності любові, доброти, справедливості, самовідданості та чесності. Учні з лінгвістичними та математичними обдаруваннями керуються цінностями пізнання, розвитку, продуктивного життя та чесності. Важливого значення релігійним цінностям (Бог, віра, святість, етичні норми) надають лінгвістично та музично обдаровані учні. Окрім того, для лінгвістично обдарованих учнів важливими є цінності альтруїзму, патріотизму, соціальні цінності. Орієнтування на економічні цінності, матеріально забезпечене життя, успіх є характерним для математично обдарованих учнів [13]. Вивчення ціннісної сфери учнів, які демонструють виняткову успішність у математиці [15], показало, що вони найбільше цінують взаєморозуміння та підтримку, акуратність, цілеспрямованість. Такі учні надають більшого значення таким цінностям, як пізнання, освіченість та раціоналізм у порівнянні з однолітками.

У більш ранніх дослідженнях ціннісної сфери обдарованих учнів [16] було встановлено, що для таких дітей важливими є такі цінності: чесність, толерантність, любов, краса природи та мистецтва, внутрішня гармонія, мудрість, а також інтелектуальні цінності та цінності саморозвитку. Це свідчить про підвищену увагу обдарованих до таких соціальних цінностей, як правда, справедливність, дружба, а також вказує на їх ідеалістичне ставлення до дійсності.

У дослідженні, проведеному Н. Бельською [17], було підтверджено специфічну, у порівнянні з учнівським загалом, систему цінностей обдарованих учнів. Зокрема, було встановлено, що обдаровані

учні відрізняються більшою соціально-етичною зрілістю, духовністю, альтруїзмом і соціоцентризмом, моральною чуйністю, прагненням до високих ідеалів краси та гармонії. Вони не поділяють цінностей гедонізму та кар'єризму, набагато меншою мірою, у порівнянні з учнівським загалом, а у власній діяльності мотивуються матеріальною винагородою та честолюбством. Н. Бельською [17] було з'ясовано особливості ціннісної сфери обдарованих учнів, що полягала в орієнтуванні на такі цінності:

- національні особливості, традиції та звичаї свого народу (сім'ї, роду, їх захист, зміцнення та розвиток);

- гармонія з навколишнім світом (близькими, суспільством, природою, космосом, Всесвітом);

- щастя та добробут інших людей (боротьба за соціальну справедливість, за права людини, за рівні можливості для всіх, допомога слабким);

- внутрішня гармонія (упевненість у собі, внутрішній спокій, свобода від внутрішніх конфліктів, протиріч, сумнівів);

- краса природи та мистецтва (почуття прекрасного в природі та мистецтві, створення чогось красивого або його відображення);

- саморозвиток (робота над собою, постійне самовдосконалення – фізичне, духовне, моральне, професійне);

- вірність принципам, ідеалам, переконанням (незалежно від обставин).

Також було з'ясовано, що обдаровані учні менше зорієнтовані на такі цінності, як:

- особистий простір;

- матеріально забезпечене життя (можливість постійно покращувати рівень достатку; наявність запасу вільних грошей і ресурсів взагалі, багатство);

- влада (досягнення високого соціального статусу, можливість розпоряджатися і контролювати матеріальні та соціальні ресурси в максимальному масштабі);

- задоволення своїх потреб (гедонізм; життя, яке присвячене особистому комфорту та різноманітним задоволенням, отримання насолод, розваг; можливість приємного проведення часу, відпочинку та свободи від обов'язків);

- цікава робота;

- справжня дружба;

- суспільне визнання (авторитетність, референтність, повага і пошана з боку оточуючих; популярність, слава).

Варто зауважити, що проблема ціннісних орієнтацій обдарованих учнів, попри свою актуальність, представлена у незначній кількості сучасних вітчизняних досліджень. Натомість сучасні емпіричні дослідження ціннісної сфери обдарованих сприятимуть налагодженню освітньої політики загалом та побудови індивідуальної освітньої траєкторії для кожного учня зокрема. Окрім того, поки деякі дослідження говорять про стабільність ціннісних орієнтацій протягом усього періоду

дорослішання [18], інші зауважують на важливості регулярного та систематичного дослідження ціннісної сфери учнів упродовж навчання у закладах освіти [19]. Дослідники також зауважують, що глобалізаційні процеси, соціально-економічні та соціокультурні зміни чинять значний вплив на ціннісні системи молоді [20]. Отже результати, що отримані в попередніх експериментальних дослідженнях ціннісної сфери обдарованих учнів, потребують уточнення.

Метою публікації було дослідження специфіки ціннісної сфери обдарованої особистості. Для досягнення мети було вирішено наступні завдання: 1) здійснити аналіз та узагальнення досліджень аксіогенезу обдарованої особистості; 2) емпірично виявити специфіку, характер (рейтинг) ціннісних орієнтацій старшокласників з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості.

Дослідження проводилося з використанням методик Портретний опитувальник цінностей – уточнений Ш. Шварца (Portrait Values Questionnaire-Revised, PVQ-R), Особистісні фактори обдарованості (ОФО) Н. Бельської та Тесту структури інтелекту (ТСІ) Р. Амтхауера.

Методика ФОО спрямована на виявлення особистісних факторів (якостей, характерологічних особливостей, установок тощо), які як сприяють, так і перешкоджають реалізації інтелектуального та творчого потенціалу старшокласника. Діагностичні шкали методики: надситуативна активність, творча дисфункціональність, схильність до ризику, репродуктивна активність та інтуїція [17].

ТСІ Р. Амтхауера спрямований на вимірювання трьох компонентів: вербального, математичного і просторового інтелекту. Кожний із цих компонентів вимірюється за допомогою трьох окремих субтестів. Окрім того, базовий модуль оцінює загальний показник інтелекту, який також називають «здатність до міркувань» [21].

У 2012 р. Ш. Шварц опублікував [22] доповнений список ціннісних типів, увівши контраст між цінностями з особистим фокусом і соціально спрямованими цінностями.

Означені цінності, згідно з теорією дослідника [23], ґрунтуються на прагненнях:

- отримати особисту або соціальну вигоду;
- особистого зростання та саморозвитку або захисту й уникнення тривоги;
- відкритості до змін або конформності й збереження усталеного порядку;
- турботі про власне благо або благо оточуючих.

На думку Ш. Шварца, цінності особистості утворюють мотиваційний континуум: як і кольоровий спектр можна розділити на мало чи багато категорій, так і масив цінностей може бути деталізований (рис. 1). Таким чином, дослідник обґрунтував та емпірично підтвердив такі цінності:

- *самоспрямованість* – думки (свобода культивувати власні ідеї та переконання);

- *самоспрямованість* – дії (свобода дії відповідно до власних переконань);
- *стимуляція* (азарт, новизна, зміни);
- *гедонізм* (фізичне, чуттєве задоволення);
- *досягнення* (успіх відповідно до соціальних стандартів);
- *влада* – *домінування* (влада через контроль над іншими);
- *влада* – *ресурси* (влада через контроль матеріальних та соціальних ресурсів);
- *репутація* (безпека та влада через підтримку іміджу);
- *безпека* – *персональна* (особиста безпека в найближчому оточенні);
- *безпека* – *суспільна* (безпека та стабільність загалом у суспільстві);
- *традиції* (збереження культурних, сімейних чи релігійних традицій);
- *конформність* – *правила* (згода з правилами, законами, формальними вимогами);
- *конформність* – *міжособистісна* (догодженість іншим);
- *покірність* (власна незначність);
- *доброзичливість* – *надійність* (надійний член групи);
- *доброзичливість* – *піклування* (відданість добробуту членів групи);
- *універсалізм* – *турбота* (ствердження справедливості, рівності та захисту всіх людей);
- *універсалізм* – *природа* (збереження природного середовища);
- *універсалізм* – *толерантність* (прийняття та розуміння інших).

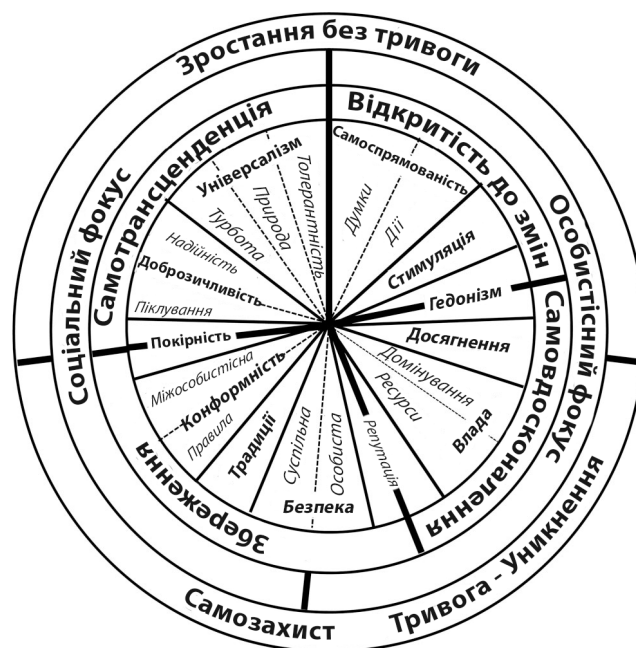

Рис. 1. Круговий мотиваційний континуум із 19 цінностей із джерелами, що лежать в основі розміщення їх у наведеному порядку [22]

Три зовнішніх кола, що представлено на рисунку 1, визначають концептуальні основи в порядку представлення цінностей. Так, цінності, які подано у верхній частині рисунку, засвідчують стремління до саморозвитку, тоді як цінності нижньої частини спектру акцентовані на стремлінні захистити себе й уникнути тривоги. Цінності, згруповані праворуч, відображають особистісний фокус, стремління отримати вигоди для себе. Тоді як цінності, які згруповані на рисунку ліворуч, відображають соціальну спрямованість.

Вибірка. До експериментальної групи (ЕГ) увійшли 420 учнів (158 хлопців та 262 дівчини, середній вік досліджуваних – 15,9 років) учасників III (фінального) конкурсу-захисту науково-дослідницьких проєктів МАН України. Послідовність, активність та успішність у науково-дослідницькій діяльності та високі академічні успіхи (середня оцінка табелю учасників ЕГ – 10,44 бали) дає змогу зарахувати учасників ЕГ до категорії підлітків, яким притаманні ознаки інтелектуально-академічної обдарованості. Окрім того, у попередніх дослідженнях [24] було експериментально підтверджено достовірно

більш високу креативність членів МАН України. Варто також зауважити, що це переважно відмінники навчання, фактом чого не можна нехтувати.

У дослідженні взяли участь учні – представники 12 відділень МАН України (літературознавства, фольклористики та мистецтвознавства, мовознавства, філософії та суспільствознавства, історії, наук про Землю, технічних наук, комп'ютерних наук, математики, фізики і астрономії, економіки, хімії та біології, екології та аграрних наук).

До контрольної групи (КГ) увійшли 220 учнів шкіл міста Києва без досвіду науково-дослідної роботи (101 дівчина та 119 хлопців, середній вік досліджуваних – 16 років).

Учасникам дослідження було запропоновано 57 тверджень, відповіді на які можна давати за шестибальною шкалою – від абсолютно не схожий на мене (1) до дуже схожий на мене (6). Кожне твердження описує цілі особистості, очікування або бажання, які неявним чином вказують на важливість тієї чи іншої цінності.

У результаті діагностики було з'ясовано середні ранги цінностей учасників експериментальної групи (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинги цінностей учасників експериментальної групи (N = 420)

Середнє значення	Цінності						
15	Самоспрямованість – дії (15,32)		Доброзичливість – піклування (15,28)			Самоспрямованість – думки (15,04)	
14	Безпека – суспільна (14,58)	Доброзичливість – надійність (14,53)	Гедонізм (14,49)	Досягнення (14,22)	Репутація (14,19)	Універсалізм – природа (14,14)	Універсалізм – турбота (14,06)
13	Універсалізм – толерантність (13,21)			Стимуляція (13,16)		Безпека – персональна (13,02)	
12	Конформність – міжособистісна (12,87)				Влада – домінування (12,28)		
11	Конформність – правила (11,13)				Традиції (11,06)		
10	Влада – ресурси (10,88)				Покірність (10,65)		
9							

Як свідчать отримані результати, старшокласники з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості більшою мірою зорієнтовані на такі цінності, як:

- *самоспрямованість – дії* (свобода дії відповідно до власних переконань);
- *доброзичливість – піклування* (відданість добробуту членів групи);
- *самоспрямованість – думки* (свобода культивувати власні ідеї та переконання).

Водночас для учасників експериментальної групи є менш важливими такі цінності, як:

- *влада – ресурси* (влада через контроль матеріальних і соціальних ресурсів);

- *покірність* (власна незначність);
- *традиції* (збереження культурних, сімейних або релігійних традицій);

- *конформність – правила* (дотримання правил, законів, формальних вимог).

Цікавим є той факт, що найвище мінімальне значення (8 балів) обдаровані старшокласники присвоювали цінностям «самоспрямованість – дії» (свобода дії відповідно до власних переконань), «доброзичливість – надійність» (надійний член групи) та «доброзичливість – піклування» (відданість добробуту членів групи).

Таблиця 2

Рейтинги цінностей учасників контрольної групи (N = 220)

Середнє значення	Цінності				
15					
14	Доброзичливість – піклування (14,46)		Гедонізм (14,14)		Покірність (14,10)
13	Доброзичливість – надійність (13,43)	Самоспрямованість – думки (13,20)		Універсалізм – турбота (13,19)	Репутація (13,07)

Продовження табл. 2

12	Безпека – суспільна (12,93)	Досягнення (12,75)	Конформність – міжособистісна (12,64)	Безпека – персональна (12,53)	Універсалізм – природа (12,37)
11	Універсалізм – толерантність (11,93)	Стимуляція (11,61)	Влада – домінування (11,16)		Покірність (11,14)
10	Влада – ресурси (10,63)	Конформність – правила (10,08)		Традиції (10,02)	
9					

Як свідчать результати діагностики (табл. 2), учасники КГ більшою мірою зорієнтовані на такі цінності, як *доброзичливість – піклування* (відданість добробуту членів групи), *гедонізм* (фізичне, чуттєве задоволення) та *покірність* (власна незначність). Водночас менш важливим для учасників КГ є такі цінності, як: *влада – ресурси* (влада через контроль матеріальних та соціальних ресурсів), *конформність – правила* (погодження з правилами, законами, формальними вимогами) і *традиції* (збереження культурних, сімейних або релігійних традицій).

Порівняння середніх рангів цінностей учасників ЕГ та КГ за допомогою критерію Mann-Whitney U показало, що за 14-ма із 19-ти цінностей спостерігаються статистично значимі відмінності. Зокрема, на статистично значимому рівні ($P \leq 0,000$) учасники ЕГ ставлять вище такі цінності, як: *самоспрямованість – думки* (свобода культивувати власні ідеї та переконання), *самоспрямованість – дії* (свобода дії відповідно до власних переконань), *стимуляція* (азарт, новизна,

зміни), *досягнення* (успіх відповідно до соціальних стандартів), *репутація* (безпека та влада через підтримку іміджу), *безпека – суспільна* (безпека та стабільність загалом у суспільстві), *традиції* (збереження культурних, сімейних або релігійних традицій), *конформність – правила* (згода з правилами, законами, формальними вимогами), *доброзичливість – надійність* (надійний член групи), *доброзичливість – піклування* (відданість добробуту членів групи), *універсальність – турбота* (ствердження справедливості, рівності й захисту усіх людей), *універсальність – природа* (збереження природного середовища), *універсальність – толерантність* (прийняття та розуміння інших), та нижче, за учасників КГ, цінність *покірність* (власна незначність).

Результати проведеного аналізу дають змогу стверджувати, що ієрархії цінностей респондентів значною мірою пов'язані з характером вибірки. Для наочного представлення отримані результати згруповані у вигляді «ціннісних ієрархій» КГ та ЕГ та представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

**Рейтинги цінностей учасників експериментальної та контрольної групи
(в усереднених рангах)**

Середнє	ЕГ						КГ				
15	Самоспрямованість – дії	Доброзичливість – піклування			Самоспрямованість – думки						
14	Безпека – суспільна Доброзичливість – надійність	Гедонізм	Досягнення	Репутація	Універсальність – природа	Універсальність – турбота	Доброзичливість – піклування		Гедонізм		Покірність
13	Універсальність – толерантність	Стимуляція			Безпека – персональна		Доброзичливість – надійність	Самоспрямованість – думки	Універсальність – турбота	Репутація	
12	Конформність – міжособистісна	Влада – домінування					Безпека – суспільна	Досягнення	Конформність – міжособистісна	Безпека – персональна	Універсальність – природа
11	Конформність – правила	Традиції					Універсальність – толерантність	Стимуляція	Влада – домінування	Покірність	
10	Влада – ресурси	Покірність					Влада – ресурси		Конформність – правила	Традиції	

Як засвідчують результати діагностики ціннісних орієнтацій, учасники ЕГ загалом зорієнтовані на розвиток і демонструють соціальне спрямування. Вони прагнуть незалежності, автономності, цілеспрямовані, відповідальні та орієнтовані на успіх. Окрім того, для учасників ЕГ більш важливими є цінності самовизначення з акцентом на поступки особистими інтересами заради інших. Натомість учасники КГ демонструють важливість цінностей особистісної спрямованості, пов'язаних з отриманням особистих вигод. Ціннісне спрямування учасників експериментальної групи можна представити у наступному вигляді: соціальний фокус – відкритість до змін – самовизначення – збереження – самоствердження. Тоді як ціннісне спрямування учасників КГ виглядає так: особистісний фокус – збереження – самовизначення – відкритість до змін.

Означене дає змогу перейти до більш детального аналізу цінностей учасників ЕГ. Перевірка нормальності розподілу змінних, здійснена за допомогою критеріїв адекватності вибірки КМО та багатомірної нормальності Барлетта, засвідчила високу адекватність (0,813; $p = 0,000$) (табл. 4).

Для вивчення взаємозв'язку ціннісних орієнтацій учасників ЕГ зі здібностями було проведено кореляційний аналіз ($N = 386$) ціннісних орієнтацій і показників інтелектуальних здібностей (вербальний, математичний, просторовий та загальний інтелекти за Р. Атхауером).

Було встановлено взаємозв'язок цінності «традиції» (збереження культурних, сімейних або релігійних традицій; повага і підтримка звичаїв, прийняття і визнання ідей, наявних в певній культурі, релігії) з математичним, просторовим та загальним інтелектом ($r = -0,142$, $r = -0,173$, $r = -0,191$ відповідно при $p = 0,01$) та, на рівні статистичної тенденції, із вербальним інтелектом ($r = -0,123$, $p = 0,05$).

Окрім того, з вербальним інтелектом корелює цінність «гедонізм» (задоволення, чуттєва насолода, насолода життям) ($r = -0,147$, $p = 0,004$), цінність «універсалізм–природа» (збереження природного середовища) ($r = 0,141$, $p = 0,006$) та на рівні статистичної тенденції цінність «покірність» (смирення, повага старших, прийняття життя, яким воно є, слухняність) ($r = 0,118$, $p = 0,020$) (табл. 5; 6).

Таблиця 4

Критерії адекватності вибірки КМО та нормальності Барлетта

Критерій адекватності вибірки Кайзера-Мейєра-Олкіна		,813
Критерій сферичності Барлетта	Approx. Chi-Square	2571,378
	df	171
	Sig.	,000

Таблиця 5

Результати кореляційного аналізу цінностей та здібностей учасників ЕГ

		Вербальний інтелект	Математичний інтелект	Просторовий інтелект	Загальний інтелект
Гедонізм	Pearson Correlation	-,147**	-,047	-,048	-,092
	Sig. (2-tailed)	,004	,356	,344	,070
Традиції	Pearson Correlation	-,123*	-,142**	-,173**	-,191**
	Sig. (2-tailed)	,016	,005	,001	,000
Покірність	Pearson Correlation	-,118*	,006	,019	-,023
	Sig. (2-tailed)	,020	,910	,707	,653
Універсалізм – природа	Pearson Correlation	,141**	-,099	-,017	-,020
	Sig. (2-tailed)	,006	,052	,735	,689

Таблиця 6

Результати кореляційного аналізу цінностей та особистісних особливостей учасників ЕГ

		Надситуативна активність	Творча дисфункціональність	Схильність до ризику	Репродуктивна активність	Інтуїція
Самоспрямованість – думки	Pearson Correlation	,592**	-,320**	,292**	-,397**	,222**
	Sig. (2-tailed)	0	0	0	0	0
Самоспрямованість – дії	Pearson Correlation	,333**	-,168**	,257**	-,267**	0,046
	Sig. (2-tailed)	0	0,001	0	0	0,367
Стимуляція	Pearson Correlation	,377**	-,245**	,395**	-,369**	,211**
	Sig. (2-tailed)	0	0	0	0	0
Гедонізм	Pearson Correlation	,129*	-0,08	,233**	-,183**	,350**
	Sig. (2-tailed)	0,011	0,116	0	0	0

Продовження табл. 6

		Надситуативна активність	Творча дисфункціональність	Схильність до ризику	Репродуктивна активність	Інтуїція
Досягнення	Pearson Correlation	,201**	-0.083	0.051	-,116*	,158**
	Sig. (2-tailed)	0	0.103	0.32	0.022	0.002
Безпека – персональна	Pearson Correlation	-0.036	,131**	-,380**	,322**	-0.046
	Sig. (2-tailed)	0.474	0.01	0	0	0.367
Безпека – суспільна	Pearson Correlation	,189**	-,132**	-0.025	0.038	0.012
	Sig. (2-tailed)	0	0.01	0.627	0.453	0.813
Конформність – правила	Pearson Correlation	-0.012	-0.061	-,306**	,324**	-,145**
	Sig. (2-tailed)	0.82	0.23	0	0	0.004
Конформність – міжособистісна	Pearson Correlation	0.083	0.039	-,248**	,203**	-0.051
	Sig. (2-tailed)	0.104	0.449	0	0	0.321
Покірність	Pearson Correlation	-0.011	,281**	-,137**	,232**	-,106*
	Sig. (2-tailed)	0.832	0	0.007	0	0.038
Доброзичливість – надійність	Pearson Correlation	,206**	-0.094	0.087	-0.076	,139**
	Sig. (2-tailed)	0	0.065	0.087	0.136	0.006
Доброзичливість – піклування	Pearson Correlation	,318**	-,224**	,152**	-,195**	,229**
	Sig. (2-tailed)	0	0	0.003	0	0
Універсализм – турбота	Pearson Correlation	,298**	-0.051	0.031	-0.018	0.015
	Sig. (2-tailed)	0	0.313	0.545	0.717	0.77
Універсализм – природа	Pearson Correlation	,278**	-,148**	,163**	-,170**	0.058
	Sig. (2-tailed)	0	0.004	0.001	0.001	0.256
Універсализм – толерантність	Pearson Correlation	,371**	-,151**	,135**	-,162**	0.071
	Sig. (2-tailed)	0	0.003	0.008	0.001	0.165

Примітка: ** позначено кореляцію на рівні $p = 0,01$, * позначено кореляцію на рівні $p = 0,05$.

Окрім того, було здійснено дослідження взаємозв'язку цінностей та особистісних особливостей обдарованих учнів (за методикою ЛФО Н. Бельської). На статистично значимому рівні цінності *самоспрямованість*, *стимуляція*, *доброзичливість – піклування*, *універсализм – природа*, *універсализм – толерантність* пов'язані з надситуативною активністю та схильністю до ризику, та зворотно – з творчою дисфункціональністю й репродуктивною активністю. Учні, які в житті керуються згаданими цінностями, прагнуть також вийти за межі будь-якої ситуації чи інструкції, здатні підніматися над рівнем вимог ситуації, ставити цілі («надлишкові» з точки зору основного завдання), долаючи зовнішні та внутрішні обмеження діяльності. Вони рішучі, наполегливі й ініціативні. Демонструють високу толерантність до невизначеності та готові до прийняття рішень, які пов'язані із ризиком.

Орієнтація особистості на такі цінності, як *самоспрямованість* (думки та дії), *стимуляція*, *доброзичливість – піклування*, *універсализм* (природа й толерантність) обернено корелюють із творчою дисфункціональністю та ризиком. Тобто учням, які декларують важливими для себе згадані цінності,

характерними також можуть бути розвинені навички саморегуляції та самодисципліни, що сприяє високій ефективності (результативності) у будь-якій діяльності, зокрема в науково-дослідницькій та аналітичній. Такі учні не бояться та не прагнуть уникати прийняття ризикованих рішень. Вони рішучі, сміливі й самодостатні.

Зауважимо також взаємозв'язок цінностей *самоспрямованість – думки* (+), *стимуляція* (+), *гедонізм* (+), *досягнення* (+), *доброзичливість – піклування* (+), *конформність – правила* (-), *покірність* (-) з інтуїцією. Для учнів, що зорієнтовані на такі цінності, характерним є опора на інтуїцію при прийнятті рішень, вони не бояться відходити від раціонального та логічного в ситуації невідомості.

Нами було також здійснено факторний аналіз ціннісних орієнтацій ($N = 420$) методом головних компонент з наступним Varimax обертанням.

На першому етапі використовувався аналіз головних компонент, що враховує число факторів, власні значення яких більші одиниці (у відповідності з критерієм Кайзера). За його результатами було виокремлено п'ять факторів із кумулятивною дисперсією 60,51 % (табл. 7).

Таблиця 7

Результати факторного аналізу ціннісних орієнтацій

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	4,695	24,712	24,712	4,695	24,712	24,712
2	2,860	15,054	39,766	2,860	15,054	39,766
3	1,781	9,372	49,138	1,781	9,372	49,138
4	1,131	5,954	55,092	1,131	5,954	55,092
5	1,029	5,418	60,510	1,029	5,418	60,510

6	,952	5,011	65,522		
7	,775	4,079	69,600		
8	,705	3,708	73,309		
9	,682	3,588	76,897		
10	,610	3,208	80,105		
11	,556	2,924	83,029		
12	,533	2,808	85,837		
13	,484	2,545	88,382		
14	,460	2,419	90,801		
15	,429	2,256	93,057		
16	,372	1,959	95,016		
17	,358	1,885	96,901		
18	,325	1,709	98,609		
19	,264	1,391	100,000		

Примітка: Extraction Method: Principal Component Analysis.

Для уточнення числа значимих факторів було застосовано критерій кам'яного осипу (Cattell's scree-test), результати якого представлені на рисунку 2.

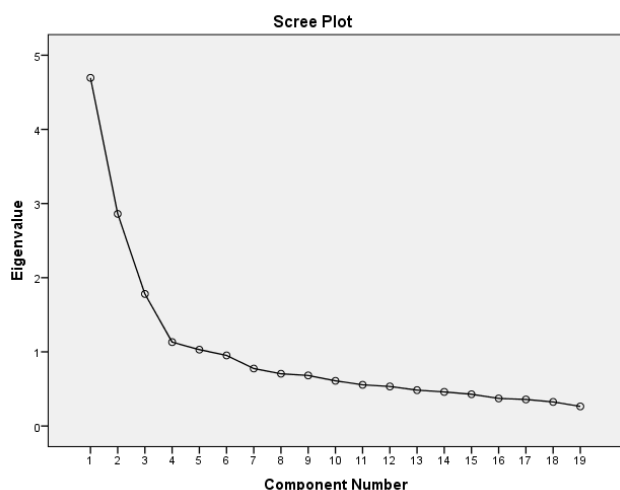

Рис. 2. Результати Cattell's scree-test

Згідно із Cattell's scree-test, значимими в цій вибірці виступають від чотирьох до шести факторів. З урахуванням отриманих даних були послідовно побудовані чотирьох-, п'яти- та шестифакторні моделі групування вихідних змінних. Аналіз даних моделей дозволив виділити стійкі «зв'язки» деяких цінностей, що зберігаються практично в кожній факторній структурі. Урахування цього, а також внутрішньої узгодженості ціннісних груп відповідно до критерію alpha дало змогу перейти до конфірмаційного факторного аналізу (із заданням чотирьох факторів) (табл. 8).

Результати конфірмаційного факторного аналізу (із заданням чотирьох факторів)

	Фактор			
	1	2	3	4
1. Самоспрямованість – думки	,711	,053	,147	-,003
2. Самоспрямованість – дії	,523	,116	,055	-,092
3. Стимуляція	,563	,337	,002	-,037

4. Гедонізм	,388	,223	-,049	,104
5. Досягнення	,298	,701	,070	,048
6. Влада – ресурси	-,075	,760	,053	-,085
7. Влада – домінування	,122	,773	,021	-,076
8. Репутація	,195	,517	,205	,242
9. Безпека – персональна	-,022	,184	,370	,401
10. Безпека – суспільна	,221	,074	,816	,023
11. Традиції	,089	,071	,450	,183
12. Конформність – правила	-,112	,054	,516	,354
13. Конформність – міжособистісна	-,026	-,119	,154	,771
14. Покірність	-,143	-,298	,178	,319
15. Доброзичливість – надійність	,353	,109	,208	,445
16. Доброзичливість – піклування	,415	-,015	,361	,331
17. Універсальність – турбота	,408	-,014	,462	,387
18. Універсальність – природа	,436	-,127	,378	,129
19. Універсальність – толерантність	,412	,032	,309	,392

Примітка: Extraction Method: Maximum Likelihood.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.
a. Rotation converged in 7 iterations.

Результати перевірки внутрішньої узгодженості ціннісних спрямувань, включених до першого фактора, свідчать про прийнятну внутрішню узгодженість цінностей (Chronbach's alpha 0,721). Таким чином, перший фактор відображає **орієнтацію особистості на самореалізацію** та охоплює такі цінності: *самоспрямованість – думки; самоспрямованість – дії; стимуляція; гедонізм; доброзичливість – піклування; універсальність – природа, універсальність – толерантність.*

Перевірка внутрішньої узгодженості ціннісних спрямувань, що увійшли до другого фактора, свідчать про прийнятну внутрішню узгодженість цінностей (Chronbach's alpha 0,781). Другий фактор відображає цінності **самоствердження**, та включає такі ціннісні спрямування особистості, як: *досягнення; влада – ресурси, влада – домінування, репутація.*

Результати перевірки внутрішньої узгодженості ціннісних спрямувань, що увійшли до третього фактора, свідчать про сумнівну внутрішню узгодженість цінностей (Chronbach's alpha 0,665). Третій відображає **орієнтацію особистості на безпеку** (соціальне спрямування) та охоплює наступні цінності: *безпека (суспільна), традиції, конформність (правила) та універсализм – турбота*.

Четвертий фактор відображає **спрямованість особистості на збереження індивідуальності**, та включає такі цінності, як *безпека (персональна), конформність (міжособистісна), покірність та доброзичливість – надійність*. Утім, було виявлено слабку внутрішню узгодженість цінностей, що увійшли до третього фактора – Chronbach's alpha 0,566, тому його було виключено з подальшого аналізу.

Результати факторного аналізу загалом підтверджують основну ідею теорії Ш. Шварца про сукупність цінностей як мотиваційного континууму:

відкритість до змін, самовдосконалення, збереження, самотрансценденція. Отримані емпіричні результати свідчать про те, що 19 цінностей лежать майже повністю в тому мотиваційному континуумі, що й у теорії Ш. Шварца. Так, цінності *самозахисту та уникнення тривоги* протиставляються цінностям *саморозвитку та самозростання*, цінності *особистої вигоди* – цінностям *соціального спрямування*, цінності *відкритості до змін* – цінностям *збереження*, цінності *самотрансценденції* – цінностям *самовдосконалення*.

На наступному етапі дослідження ми здійснили вимірювання ступеня вираженості кожної з виявлених тенденцій у ціннісній структурі кожного учня загальної вибірки та провели кореляційний аналіз отриманих величин із результатами дослідження здібностей та особистісних особливостей (за методиками ТСІ Р. Амтхауера та ЛФО Н. Бельської).

Таблиця 9

Результати кореляційного аналізу комплексів ціннісних орієнтацій та особистісних особливостей (N = 387)

		Надситуативна активність	Творча дисфункціональність	Схильність до ризику	Репродуктивна активність	Інтуїція
Фактор 1	Pearson Correlation	,549**	-,294**	,360**	-,423**	,311**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000	.000	.000
Фактор 2	Pearson Correlation	.079	.013	.045	-.028	,163**
	Sig. (2-tailed)	.119	.792	.380	.586	.001
Фактор 3	Pearson Correlation	,174**	-.098	-,158**	,129*	.096
	Sig. (2-tailed)	.001	.055	.002	.011	.061
Фактор 4	Pearson Correlation	.090	,178**	-,295**	,279**	-.021
	Sig. (2-tailed)	.077	.000	.000	.000	.684
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

Статистично значимих кореляції виокремлених комплексів ціннісних орієнтацій та інтелектуальних здібностей виявлено не було.

Водночас було виявлено достовірні взаємозв'язки виокремлених факторів із деякими особистісними особливостями (табл. 9). Так, учні, які орієнтуються на *цінності самореалізації*, демонструють більш високу надситуативну активність, схильність до ризику, меншу творчу дисфункціональність (тобто більшу результативність), опору на інтуїцію при прийнятті рішень і схильність до самостійної пошукової активності.

Учні, що демонструють орієнтацію на цінності *самоствердження*, також воліють опиратися на інтуїцію у ситуаціях вибору та прийняття рішення.

Старшокласники, що демонструють цінності, які відображають *орієнтацію особистості на безпеку*, характеризуються вищою надситуатив-

ною активністю, конформністю та (на рівні статистичної тенденції) схильністю діяти виключно відповідно до запропонованої інструкції чи алгоритму.

Таким чином, отримані результати засвідчують зв'язок ціннісних орієнтацій учнів з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості особистості з когнітивними та творчими здібностями.

Вдалося встановити, що учні з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості мають достовірно іншу структуру ціннісних орієнтацій у порівнянні з учнівським загалом. Здійснений теоретичний аналіз і результати експериментального дослідження засвідчують, що для учнів з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості надзвичайно важливим є робота над собою, постійне самовдосконалення. Вони вирізняються активною життєвою позицією, воліють діяти

відповідно до власних переконань, не схильні до конформізму, беруть на себе відповідальність за зроблений вибір. Такі учні здатні експериментувати, вони легко винаходять нові шляхи дій, можуть відкидати усталені норми та звичаї.

Учні з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості фокусуються на особистому зростанні та саморозвитку, відкриті до змін та зорієнтовані на суспільне благо. Вони воліють діяти відповідно до власних суджень, цінують незалежність думок та дій. Для таких учнів важливими є цінності відкритості до змін, зростання та саморозвитку, вони готові до нових ідей, дій і переживань. Задля досягнення цього, вони готові певною мірою пожертвувати цінностями збереження загальної безпеки – зокрема. Їх можна описати як дітей, які відкриті до змін, здатні пожертвувати деякими своїми інтересами заради досягнення вищої мети.

Надзвичайно важливим для урахування в роботі з обдарованими учнями є встановлена тенденція старшокласників з ознаками інтелектуально-академічної обдарованості нехтувати цінностями збереження та безпеки.

Таким чином, зауважимо, що методика PVQ-R є валідним і надійним методом діагностики ціннісної сфери, а отримані емпіричні результати підтверджують теорію Ш. Шварца. Означене водночас є перспективою подальших досліджень ціннісної сфери обдарованих учнів із різними видами обдарованості.

Використані літературні джерела

1. Albaili M. A. Motivational goal orientations of intellectually gifted achieving and underachieving students in the United Arab Emirates / M. A. Albaili // *Social Behavior and Personality: An International Journal*. – 2003. – No. 31(2). – P. 107–120. DOI: <https://doi.org/10.2224/sbp.2003.31.2.107>.
2. Czerniawska M. Inteligencja a system wartos'ci / M. Czerniawska. – Białystok: Trans Humana, 1995.
3. Ben-Eliyahu A. The Intertwined Nature of Adolescents' Social and Academic Lives / A. Ben-Eliyahu, L. Linnenbrink-Garcia, M. Putallaz // *Journal of Advanced Academics*. – 2017. – No. 28 (1). – P. 66–93. DOI: <https://doi.org/10.1177/1932202x16685307>.
4. Łubianka B. *System wartos'ci mlodziezy o zroznicowanych osi, agni, eciach szkolnych* (in Polish): PhD Thesis / B. Łubianka. – Poland, 2011.
5. Lubinski D. A 20-year Stability Analysis of the Study of Values for Intellectually Gifted Individuals from Adolescence to adulthood / D. Lubinski, D. B. Schmidt, C. P. Benbow // *Journal of Applied Psychology*. – 1996. – No. 81(4). – P. 443–451. DOI: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.81.4.443>.
6. Sekowski A. E. *System wartos'ci oso'b zdolnych. Zbadan' nad pograniczem intelektu i osobowos'ci* (in Polish) / A. E. Sekowski, B. Łubianka. – Warsaw: Publishing House of the Institute of Psychology of the Polish Academy of Sciences. (2009).
7. Erez R. The Interrelationships Among Science, Art, and Values / R. Erez // *Journal of Secondary Gifted Education*. – 2001. – No. 13 (1). – P. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.4219/jsge-2001-364>.
8. Malpass J. R. Self-regulation, goal orientation, self-efficacy, worry, and high-stakes math achievement for mathematically gifted high school students / J. R. Malpass, H. F. O'Neil, D. Hocevar // *Roeper Review*. – 1999. – No. 21(4). – P. 281–288. DOI: <https://doi.org/10.1080/02783199909553976>.
9. Gilar-Corbi R. Differences in Personal, Familial, Social, and School Factors Between Underachieving and Non-underachieving Gifted Secondary Students / R. Gilar-Corbi, A. Veas, P. Miñano, J.-L. Castejón // *Frontiers in Psychology*. – 2019. – No. 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02367>.
10. Castejón J. L. Differences in learning strategies, goal orientations, and self-concept between overachieving, normal achieving, and underachieving secondary students / J. L. Castejón, R. Gilar, A. Veas, P. Miñano // *Front. Psychol.* – 2016. – No. 7. – P. 14–38. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01438>.
11. McCoach D. B. Factors that differentiate underachieving gifted students from high-achieving gifted students / D. B. McCoach, D. Siegle // *Gifted Child Quarterly*. – 2003. – No. 47. – P. 144–154. DOI: <https://doi.org/10.1177/001698620304700205>.
12. Wirthwein L. Personality and school functioning of intellectually gifted and nongifted adolescents: Self-perceptions and parents' assessments / L. Wirthwein, S. Bergold, F. Preckel, R. Steinmayr // *Learning and Individual Differences*. – (2019). – No. 73. – P. 16–29. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2019.04.003>.
13. Sekowski A. Education of Gifted Students – an Axiological Perspective / A. Sekowski, B. Łubianka // *Gifted Education International*. – 2013. – No. 30 (1). – P. 58–73. DOI: <https://doi.org/10.1177/0261429413480423>.
14. Siekanska M. *Zadowolenie z pracy zawodowej osob wybitnie zdolnych* / M. Siekanska. – Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2005.
15. Pang J. Excellent Mathematical Performance Despite "Negative" Affect of Students in Korea: The Values Perspective / J. Pang, W. T. Seah // *ECNU Review of Education*. – 2020. DOI: <https://doi.org/10.1177/2096531120930726>.
16. Webb J. T. *Nurturing Social-emotional Development of Gifted Children* / J. T. Webb // *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. – Oxford – New York: Pergamon Press, 1993. – P. 525–539.
17. Психологічна діагностика інтелектуально обдарованих старшокласників: метод. посіб. / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник, Н. А. Поліхун, К. Г. Постова. – Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2018. – 142 с.
18. Döring A. K. Introduction to the Special Section Value Development from Middle Childhood to Early Adulthood-New Insights from Longitudinal and

Genetically Informed Research / A. K. Döring, E. Daniel, A. Knafo-Noam // *Social Development*. – 2016. – No. 25(3). – P. 471–481. DOI: <https://doi.org/10.1111/sode.12177>.

19. Sortheix F. M. Changes in Young Europeans' Values During the Global Financial Crisis / F. M. Sortheix, P. D. Parker, C. M., Lechner, S. H. Schwartz // *Social Psychological and Personality Science*. – 2017. DOI: <https://doi.org/10.1177/1948550617732610>.

20. Kautish P. Value Orientation, Green Attitude, and Green Behavioral Intentions: an Empirical Investigation Among Young Consumers / P. Kautish, R. Sharma // *Young Consumers*. – 2019. – No. 20 (4). – P. 338–358. DOI: <https://doi.org/10.1108/YC-11-2018-0881>.

21. Діагностика самовизначення щодо майбутньої професії обдарованих учнів ліцею : метод. рек. / Н. А. Бельська, М. Ю. Мельник, М. М. Новгородська. – Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. – 36 с.

22. Schwartz S. H. Refining the theory of basic individual values / S. H. Schwartz, J. Cieciuch, M. Vecchione, E. Davidov, R. Fischer, C. Beierlein et al. // *J. Pers. Soc. Psychol.* – 2012. – No. 103. – P. 663–688.

23. Schwartz S. H. Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic human values: Theory, measurement, and applications] / S. H. Schwartz // *Revue Française de Sociologie*. – 2006. – No. 47. – P. 249–288.

24. Бельская Н. А. Экспериментальное исследование уровня креативности детей – участников конкурса-защиты исследовательских работ Малой академии наук Украины / Н. А. Бельская // Особистісні інтелектуальні якості обдарованого учня у підлітковому віці : матеріали наук.-практ. семінару (Київ, 21 січ. 2011 р.). – Київ : ІОД, 2011. – С. 96–101.

References

1. Albaili, M. A. (2003). Motivational goal orientations of intellectually gifted achieving and underachieving students in the United Arab Emirates. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 31(2), 107–120. DOI: <https://doi.org/10.2224/sbp.2003.31.2.107>.

2. Czerniawska, M. (1995). *Inteligencja a system wartos'ci*. Białystok: Trans Humana.

3. Ben-Eliyahu, A., Linnenbrink-Garcia, L., & Putallaz, M. (2017). The Intertwined Nature of Adolescents' Social and Academic Lives. *Journal of Advanced Academics*, 28(1), 66–93. DOI: <https://doi.org/10.1177/1932202x16685307>.

4. Łubianka, B. (2011). *System wartos'ci młodzieży o zro'znicowanych osi, agni, eciach szkolnych* (in Polish). PhD Thesis, The John Paul II Catholic University of Lublin, Poland.

5. Lubinski, D., Schmidt, D. B., & Benbow, C. P. (1996). A 20-year Stability Analysis of the Study of Values for Intellectually Gifted Individuals from Adolescence to adulthood. *Journal of Applied Psychology*, 81(4), 443–451. DOI: <https://doi.org/10.1037/0021-9010.81.4.443>.

6. Sekowski, A. E., & Łubianka, B. (2009). *System*

wartos'ci oso'b zdolnych. Zbadan' nad pograniczem intelektu i osobowos'ci (in Polish). Warsaw: Publishing House of the Institute of Psychology of the Polish Academy of Sciences.

7. Erez, R. (2001). The Interrelationships Among Science, Art, and Values. *Journal of Secondary Gifted Education*, 13(1), 6–11. DOI: <https://doi.org/10.4219/jsge-2001-364>.

8. Malpass, J. R., O'Neil, H. F., & Hocevar, D. (1999). Self-regulation, goal orientation, self-efficacy, worry, and high-stakes math achievement for mathematically gifted high school students. *Roeper Review*, 21(4), 281–288. DOI: <https://doi.org/10.1080/02783199909553976>.

9. Gilar-Corbi, R., Veas, A., Miñano, P., & Castejón, J.-L. (2019). Differences in Personal, Familial, Social, and School Factors Between Underachieving and Non-underachieving Gifted Secondary Students. *Frontiers in Psychology*, 10. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02367>.

10. Castejón, J. L., Gilar, R., Veas, A., and Miñano, P. (2016). Differences in learning strategies, goal orientations, and self-concept between overachieving, normal achieving, and underachieving secondary students. *Front. Psychol.* 7:1438. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01438>.

11. McCoach, D. B., and Siegle, D. (2003). Factors that differentiate underachieving gifted students from high-achieving gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 47, 144–154. DOI: <https://doi.org/10.1177/001698620304700205>.

12. Wirthwein, L., Bergold, S., Preckel, F., & Steinmayr, R. (2019). Personality and school functioning of intellectually gifted and nongifted adolescents: Self-perceptions and parents' assessments. *Learning and Individual Differences*, 73, 16–29. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2019.04.003>.

13. Sekowski, A., & Łubianka, B. (2013). Education of Gifted Students – an Axiological Perspective. *Gifted Education International*, 30(1), 58–73. DOI: <https://doi.org/10.1177/0261429413480423>.

14. Siekanska, M. (2005). *Zadowolenie z pracy zawodowej osob wybitnie zdolnych* (in Polish). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

15. Pang, J., & Seah, W. T. (2020). Excellent Mathematical Performance Despite “Negative” Affect of Students in Korea: The Values Perspective. *ECNU Review of Education*. DOI: <https://doi.org/10.1177/2096531120930726>.

16. Webb, J. T. (1993). Nurturing Social-emotional Development of Gifted Children. In: Heller K. A., Mo'nks F. J., Passow A. H. (eds) *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. Oxford – New York: Pergamon Press. P. 525–539.

17. Belska, N. A., Melnyk, M. Yu., Polikhun, N. A., & Postova, K. H. (2018). *Psykhologichna diagnostyka intelektualno obdarovanykh starshoklasnykiv* [Psychological diagnosis of intellectually gifted high school students]. Kyiv, 142 p. [in Ukrainian].

18. Döring, A. K., Daniel, E., & Knafo-Noam, A. (2016). Introduction to the Special Section Value

Development from Middle Childhood to Early Adulthood- New Insights from Longitudinal and Genetically Informed Research. *Social Development*. 25(3), 471–481. DOI: <https://doi.org/10.1111/sode.12177>.

19. Sortheix, F. M., Parker, P. D., Lechner, C. M., & Schwartz, S. H. (2017). Changes in Young Europeans' Values During the Global Financial Crisis. *Social Psychological and Personality Science*. DOI: <https://doi.org/10.1177/1948550617732610>.

20. Kautish, P. and Sharma, R. (2019). Value Orientation, Green Attitude, and Green Behavioral Intentions: an Empirical Investigation Among Young Consumers. *Young Consumers*, 20(4), 338–358. DOI: <https://doi.org/10.1108/YC-11-2018-0881>.

21. Bielska, N. A., Melnyk, M. Yu., & Novohorodska, M. M. (2020). *Diagnostyka samovyznachennia shchodo maibutnoi profesii obdarovanykh uchniv litseiu* [Diagnosis of self-determination in relation to the future profession of gifted students of the lyceum]. Kyiv. 36 p. [in Ukrainian].

22. Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., et al. (2012). Refining the theory of basic individual values. *J. Pers. Soc. Psychol.* 103, 663–688.

23. Schwartz, S. H. (2006). Les valeurs de base de la personne: Théorie, mesures et applications [Basic human values: Theory, measurement, and applications]. *Revue Française de Sociologie*. 47. 249–288.

24. Belskaia, N. A. (2011). Eksperimentalnoye issledovaniye urovnya kreativnosti detey – uchastnikov konkursa-zashchity issledovatel'skikh rabot Maloy akademii nauk Ukrainy [Experimental study of the level of creativity of children - participants in the competition-defense of research works of the Small Academy of Sciences of Ukraine]. *Osobyistisni intelektualni yakosti obdarovanoho uchnia u pidlitkovomu vitsi – Personal intellectual qualities of a gifted student in adolescence*. Scientific Practice Seminar (Kyiv, January 21, 2011): (Kyiv, 21 sich. 2011 r.). Kyiv, p. 96–101. [in Russian].

Melnyk Maryna, Candidate of Pedagogical Sciences, Head of Department of the Gifted Diagnostics of the Institute of Gifted Child of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Bielska Nataliia, Senior Research Fellow of Department of the Gifted Diagnostics of the Institute of Gifted Child of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine

VALUE ORIENTATIONS OF HIGH SCHOOL STUDENTS WITH FEATURES OF ACADEMIC AND INTELLECTUAL GIFTEDNESS

Summary.

The article presents an analysis of the value orientations specifics of high school students with features of academic and intellectual giftedness features compared to students in general. The authors proved that students with features of academic and intellectual giftedness have a significantly different structure of value orientations compared to the general student.

Theoretical analysis and the results of experimental research show that for students with features of academic and intellectual giftedness is extremely important to work on yourself, constant self-improvement. They are active in life, prefer to act in accordance with their own beliefs, are not inclined to conformism, take responsibility for the choice made. Such students are able to experiment easily, invent new ways of action, can reject established norms and customs.

Students with features of academic and intellectual giftedness focus on personal growth and self-development, are open to change and focused on the public good. They prefer to act according to their own judgments, value the independence of thoughts and actions. The values of openness to change, growth and self-development are important for such students, they are ready for new ideas, actions and experiences. To achieve this, they are willing to sacrifice to some extent the values of conservation in general and security in particular. They can be described as open to change, able to sacrifice some of their interests to achieve a higher goal. Extremely important for consideration in working with gifted students is the established tendency of high school students with features of academic and intellectual giftedness to neglect the values of preservation and safety.

The results of the study show the connection between the value orientations of students with the signs of intellectual and academic talent with cognitive and creative abilities.

Keywords: giftedness; intellectual giftedness; academic giftedness; values; value orientation.

Стаття надійшла до редколегії 23 липня 2021 року